

# پژوهش، حقیقت دانش

آشنایی با مفهوم علم، تاریخ آموزش و مبانی پژوهش در هنر

دکتر مهران هوشیار

عضو هیات علمی دانشکده هنر دانشگاه سوره

فاطمه افتخاری راد

۱۳۹۱

این کتاب برای دانشجویان رشته هنر در مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد نگارش و تدوین گردیده و به عنوان منبع درس روش تحقیق قابل استفاده است.

|                     |                                                                                                              |
|---------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| سرشناسه             | : هوشیار، مهران، ۱۳۴۸.                                                                                       |
| عنوان و نام پدیدآور | : پژوهش، حقیقت دانش: آشنایی با مفهوم علم، تاریخ آموزش و میانی پژوهش در هنر/ مهران هوشیار، فاطمه افتخاری‌راد. |
| مشخصات نشر          | : تهران: مشکوة دانش، ۱۳۹۱.                                                                                   |
| مشخصات ظاهری        | : ۱۹۹ ص.                                                                                                     |
| شابک                | : ۶۸۰۰ ریال: ۹۷۸-۶۰۰-۶۸۲۱-۹۰۰۰                                                                               |
| وضعیت فهرست نویسی   | : فیبا                                                                                                       |
| یادداشت             | : کتابنامه                                                                                                   |
| موضوع               | : هنر تحقیق روش‌شناسی                                                                                        |
| موضوع               | : تحقیق روش‌شناسی                                                                                            |
| شناسه افزوده        | : افتخاری‌راد، فاطمه، ۱۳۴۶.                                                                                  |
| رده بندی کنگره      | : N۱۳۹۱۸۵ آ ۹ ۱۵                                                                                             |
| رده بندی دیویی      | : ۲۷۰۷                                                                                                       |
| شماره کتابشناسی ملی | : ۲۹۳۶۹۰۱                                                                                                    |

مؤسسه انتشاراتی مشکوة دانش با همکاری دانشگاه سوره

پژوهش، حقیقت دانش

مؤلفین: دکتر مهران هوشیار

فاطمه افتخاری‌راد

حروفچینی و صفحه آرایی: انتشارات مشکوة دانش

چاپ و صحافی: فرداد

چاپ اول: پاییز ۱۳۹۱

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

ناشر: مؤسسه انتشارات مشکوة دانش

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۸۲۱-۹۰۰۰

قیمت: ۶۸۰۰۰ ریال

تمامی حقوق برای ناشر محفوظ است.

آدرس و تلفن انتشارات: فلکه دوم صادقیه، بلوار آیت الله کاشانی، خیابان بهنام نبش کوچه ۱۶ پلاک ۵

www.meshkatpub.ir

تلفن: ۴۴۰۰۱۰۳۴-۴۴۰۰۱۰۳۳

ساختمان مشکوة دانش

## فهرست

|    |                |
|----|----------------|
| ۱۱ | پیش‌گفتار..... |
| ۱۲ | مقدمه.....     |

## فصل اول: تاریخ علم، دانش و آموزش عالی

|    |                                                           |
|----|-----------------------------------------------------------|
| ۱۸ | اکتشاف علم.....                                           |
| ۲۰ | تعریف علم، فلسفه و هنر.....                               |
| ۲۳ | جایگاه آموزش عالی در گسترش علم و دانش.....                |
| ۲۶ | رسالت‌های اصلی و اهداف غایی نظام آموزش عالی.....          |
| ۲۹ | ضرورت تجدید نظر در فلسفه آموزش و پرورش معاصر.....         |
| ۳۱ | اهداف نظام آموزش عالی ایران در حال حاضر.....              |
| ۳۲ | اهداف بنیادی و فلسفه‌ی آموزش در ایران باستان.....         |
| ۳۷ | آموزش و پرورش و اهمیت آن در دین اسلام.....                |
| ۳۹ | آغاز شکل‌گیری اولین مکتب‌خانه‌ها در ایران.....            |
| ۴۱ | آغاز روابط علمی ایران با دیگر کشورها.....                 |
| ۴۲ | جایگاه دین اسلام در ارتقاء تمدن و نظام تربیتی جهان.....   |
| ۴۵ | جایگاه نظام آموزش عالی و دانشگاه‌های امروزی در ایران..... |
| ۴۸ | جستاری در معنای لغوی، مفهوم دانشگاه و انواع آن.....       |
| ۵۲ | دانشگاه آموزشی.....                                       |
| ۵۳ | دانشگاه پژوهشی.....                                       |
| ۵۳ | دانشگاه به مثابه بنگاه.....                               |
| ۵۴ | دانشگاه کارگاهی.....                                      |
| ۵۴ | دانشگاه نوآور.....                                        |
| ۶۲ | حکمت تربیتی دین مقدس اسلام.....                           |
| ۶۳ | هدف‌های تربیتی اسلام.....                                 |

۶۶ ..... ساختار فکری غالب در نظام‌های آموزش عالی

۶۷ ..... چالش‌های آموزش عالی در هزاره سوم

## فصل دوم: مقدمه‌ای بر مبانی هنر پژوهی

۷۲ ..... پژوهش چیست؟

۷۳ ..... فلسفه و لزوم انجام یک تحقیق علمی

۷۳ ..... تصمیم‌گیری

۷۴ ..... فرضیه

۷۵ ..... نظریه

۷۶ ..... انگیزه

۷۷ ..... اهداف تحقیق

۷۹ ..... چگونگی آغاز یک پژوهش

۸۰ ..... معرفی ویژگی‌های لازم یک پژوهشگر

۸۵ ..... انواع ساختارهای پژوهش

۸۵ ..... مقاله

۸۶ ..... پروژه‌های پایانی دانشگاهی

۸۶ ..... طرح پژوهشی

۸۸ ..... انتخاب موضوع پژوهش

۹۱ ..... طرح پیشنهادی پژوهشی

۹۱ ..... چگونگی نگارش و تهیه‌ی طرح پیشنهادی پژوهش

۹۶ ..... انواع پژوهش

۹۶ ..... پژوهش کمی

۹۷ ..... پژوهش کیفی

۱۰۱ ..... پژوهش کاربردی

۱۰۱ ..... پژوهش بنیادی

۱۰۹ ..... پژوهش توصیفی

|                                                                 |     |
|-----------------------------------------------------------------|-----|
| فرایند اجرا و شکل‌گیری یک تحقیق علمی .....                      | ۱۱۵ |
| پایایی .....                                                    | ۱۱۶ |
| اعتبار (روایی) .....                                            | ۱۱۶ |
| افشای یک راز .....                                              | ۱۱۷ |
| مقاله؛ انواع و ساختار آن .....                                  | ۱۱۹ |
| مرجع نگاری .....                                                | ۱۲۸ |
| رساله کارشناسی‌ارشد .....                                       | ۱۳۵ |
| انتخاب موضوع .....                                              | ۱۳۶ |
| انتخاب استاد راهنما .....                                       | ۱۳۸ |
| ساختار شکلی (فرمت یک پایان‌نامه در مقطع کارشناسی ارشد هنر ..... | ۱۳۹ |
| گزارش کار عملی .....                                            | ۱۴۵ |
| کلیدهای گنج تحقیق .....                                         | ۱۴۷ |

## فصل سوم، یک تجربه از پژوهشی آماری

|                                                            |     |
|------------------------------------------------------------|-----|
| آمار و جایگاه آن در پژوهش .....                            | ۱۵۰ |
| مرور یک نمونه‌ی تحلیل محتوا در پژوهشی میدانی .....         | ۱۵۱ |
| بیان مسئله و معرفی اهمیت و ضرورت موضوع .....               | ۱۵۲ |
| معرفی جامعه‌ی آماری و منطق انتخاب آن .....                 | ۱۵۳ |
| نمونه‌گیری؛ اهمیت و انواع آن .....                         | ۱۵۴ |
| معرفی روش آزمون فرضیه‌ها و روش تجزیه و تحلیل اطلاعات ..... | ۱۵۹ |
| تجزیه و تحلیل سؤالات .....                                 | ۱۶۰ |
| نمایش داده‌های توصیفی و متغیرهای تحقیق .....               | ۱۶۱ |
| نتایج استنباطی داده‌ها .....                               | ۱۶۴ |
| بررسی فرضیه تحقیق .....                                    | ۱۶۵ |

## فصل چهارم: آداب نگارش

- ۱۷۷ ..... مطالعه‌ی صحیح؛ چگونه مطالعه کنیم؟
- ۱۷۸ ..... فیش‌برداری و خلاصه‌نویسی متون
- ۱۷۹ ..... بهره‌گیری از هدایت، همراهی و راهنمایی استادان و افراد باتجربه
- ۱۸۱ ..... ارزش کار گروهی
- ۱۸۲ ..... مطالعه، نقد و بازخوانی توسط دیگر دوستان و همکاران متخصص
- ۱۸۳ ..... اخلاق و جایگاه آن در پژوهش
- ۱۸۵ ..... ارسال مقاله برای چاپ در نشریات معتبر
- ۱۸۵ ..... انتخاب نشریه
- ۱۸۶ ..... نامه به سردیر نشریه
- ۱۹۰ ..... مراحل تکمیلی پایان نامه، شرایط و نحوه‌ی دفاع از پایان نامه
- ۱۹۶ ..... منابع

به نام ایزد یکتا

سخن ناشر:

سپاس خالق منان را که خدمت به خلق را سرلوحه اصلح امور قرار داد و خدمت به جوانان مخلوق را برگی از دفتر اهداف مشکوة دانش رفعم زد.

توسعه و ترویج علوم جز با تحقیق و پژوهش، تألیف و گردآوری نوین ترین اطلاعات و دستاوردهای علمی میسر نمی گردد. در حوزه مطالعات دانشگاهی فراهم آوردن بسترهای مناسب آموزشی به منظور هماهنگی در آموزش یکی از وظایف مدرسان و پژوهشگران، مؤلفان مرتبط می باشد.

انتشارات مشکوة دانش با همکاری اساتید و محققین مجرب و دلسوز، جمع آوری و تألیف کتب دانشگاهی ویژه دانشجویان دانشگاه جامع علمی کاربردی را آغاز نموده است و در خلال سال های اخیر با انتشار مجموعه کتب دانشگاهی جامع علمی کاربردی قدمی مؤثر در رفع نیاز دانشجویان عزیز برداشته است.

با استقبال از این مجموعه، افتخار داریم که چاپ های بعدی را نیز به جامعه علمی کشور تقدیم نماییم.

همچنین مفتخریم تا دست همیاری و همکاری اساتید، پژوهشگران، محققین و مترجمین و مؤلفین گرامی را در مسیر تولید، تألیف، گردآوری، ترجمه و نشر آن صمیمانه بفشاریم.

ایرانی سربلند، دانشگاه و اساتیدی پر توان، جوانانی پرشور و خلاق، زیباترین آرزوی مشکوة دانش.

## پیش گفتار

امروزه یکی از فراگیرترین دستاوردهای تکنولوژی و ارمغان‌های فن‌آوری نوین، دستیابی به شبکه جهانی ارتباطات بین‌المللی و به تعبیری پدیده‌ی جهانی‌شدن<sup>۱</sup> است. فرصتی که طی دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ میلادی در غرب آغاز گردید، توسعه یافت و در نهایت به شبکه‌ی جهانی اینترنت مبدل گشت. آرمانی که برای پژوهشگران و اهالی علم و کاشفان دانش بشری تا پیش از این رویایی دست‌نیافتنی می‌نمود، اما هم‌اینک حتی کودکان مقاطع ابتدایی نیز به سرعت با آن آشنا شده و کاربر اینترنت محسوب می‌گردند.

به کمک اینترنت، حجم بسیار زیادی از اطلاعات به یکباره در اختیار کاربر قرار می‌گیرد و همچنین می‌توان به راحتی با این فن‌آوری دیجیتال (رقومی)<sup>۲</sup> در جریان مستقیم پژوهش‌های به روز و جاری اکثر مراکز معتبر علمی و دانشگاهی قرار گرفت و گاهی نیز در آنها سهیم شد. امروزه میلیون‌ها نفر در اقصاء نقاط جهان به صورت حرفه‌ای در امور تحقیقاتی و پروژه‌های مطالعاتی خود وابسته به اینترنت هستند و باید اعتراف کرد که اینترنت سیستمی فوق‌العاده است که به معنای واقع کلمه، سرنوشت حیات ارتباطات بشری و توان پژوهشی نوع بشر را تا حد بسیار چشمگیری در اختیار خود گرفته است.

با وجود این، شبکه‌های ارتباطات جهانی، فن‌آوری‌های نوین و رایانه همچون دیگر تحفه‌های عصر نوین و دنیای مدرن، با تکیه بر پشتوانه‌ها و سوابق اطلاعاتی بزرگان و اندیشمندان پژوهشگر پیش از خود، توانسته است در حال حاضر به چنین اعتبار و قدرتی دست یابد و با این حال کمال خام‌اندیشی است که پژوهشگران جوان و دانشجویان، بدون آگاهی و تسلط بر فلسفه علم، تاریخچه آموزش و شیوه‌های بنیادی و اصول اولیه‌ی

1 - Globalization

2 - Digital



تحقیق علمی، خود را تنها متکی بر ابزار پیشرفته‌ای همچون اینترنت دانسته و از دیگر امکانات لازم برای انجام پژوهش‌های آکادمیک بی‌نیاز بدانند. کتاب «پژوهش، حقیقت دانش» که هم اینک در اختیار شماست، با اتکا بر حفظ اصالت‌ها و تکیه بر منابع و کتب نگارش شده توسط پژوهشگران و دانشمندان پیشکسوت، برای استفاده‌ی دانشجویان مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد رشته‌های گوناگون علوم انسانی، به خصوص حوزه‌ی هنرهای تجسمی و کاربردی تدوین و تألیف گردیده است و در تمامی متن این کتاب سعی بر آن است تا با ارائه‌ی مثال‌ها و نمونه‌های مرتبط با پژوهش‌های انجام شده در رشته‌ی هنر و همچنین معرفی روش‌های معتبر و کارآمدی که بیشتر با ساختارهای مفهومی و محتوایی موضوعات در حوزه‌های متنوع هنری ارتباط دارند، پژوهشگران جوان این رشته‌ها را با لزوم، ارزش و اهمیت پژوهش‌های هنری (که شاید در این رشته‌ها کمتر به آن پرداخته شده است) آشنا کرد. با امید به این که فعالیت‌های تحقیقاتی و نگارش مقاله‌های علمی هنرمندان ما نیز در آینده، همچون پروژه‌های علمی و نمایشگاه‌های هنری و تجسمی، هر چه بیشتر بیانگر حضور و معرفی پشتوانه‌ی عظیم فرهنگی و اصالت بومی و آیینی ایرانیان در تمامی جهان شود و ضعف فرهنگی ناشی از عدم وجود پژوهشگران توانمند بومی و داخلی در پژوهش جبران شده، تحلیل و توصیف نمونه‌های ارزشمند هنر ایران و ایرانی، تنها توسط مستشرقین و پژوهشگران بیگانه در اختیار خودمان قرار نگیرد.

این وظیفه‌ی بزرگ و ملی در آینده در اختیار شما دانشجویان و هنرمندان، متعهد و اندیشمند این دیار هنرپرور و فرهنگ‌دوست است که در پس تاریخ پر افتخار خود، زرگانی همچون رازی، ابوریحان بیرونی، بوعلی‌سینا، خوارزمی، خیام، سهروردی، مولانا، حافظ، ملاصدرا و هزاران هزار حکیم، عارف، هنرمند و اندیشمندانی را داریم که هم اینک اندیشه و پژوهش‌های آنان مبانی علم، دانش، فرهنگ و هنر جهان را در معتبرترین مراکز پژوهشی و آکادمیک بنیان نهاده است. انشا...

در انتها لازم می‌دانم تا از تمامی استادانی که از ابتدا تاکنون شیوه‌ی درست دیدن، درست اندیشیدن و درست نگاشتن را به من آموختند، به ویژه استاد عزیزم جناب آقای دکتر مهدی پوررضائیان که شیوه‌ی صحیح تحقیق علمی را به من آموخت، قدردانی نموده و این کتاب را به آنان تقدیم نمایم.

## مقدمه

علم و دانش در مسیر شکل‌گیری و تحول خود به روش تحقیق متکی و وابسته بوده و هست. روش تحقیق، روش و طریقی است برای درست دیدن، اندیشیدن و چگونه فهمیدن، روشی که در آن می‌توان حساسیت به آن چه در محیط پیرامون می‌گذرد و در حال وقوع است را افزایش داد و در نحوه‌ی مقابله، رویارویی و تعامل با آن تصمیم گرفت. روش تحقیق، روش درست زیستن و نحوه‌ی زندگی منظم، اصولی، قاعده‌مند و منطقی را به انسان می‌آموزد و او را برای دستیابی به آرزوها و آینده‌ای که در رویاهای خود انتظارش را می‌کشد، مجهز و توانمند می‌کند. این روش همان دانشی است که چگونگی استفاده و بهره‌برداری از ابزار تعقل و تفکر را به انسان می‌آموزد.

روش علمی، منطقی و ساختارمند در امر تحقق و تجلی درک شعور و دانش بشری برای تمامی اقشار جامعه، تمامی سنین، تمامی نژادها و اقوام، تمامی آنان که از نعمت عقل و قدرت اندیشه برخوردارند و به ضرورت تفکر در مسیر زندگی ایمان دارند، امری حیاتی بوده و به اصطلاح از نان شب واجب‌تر است.

اما پیش از ورود به موضوع اصلی و بیان ویژگی‌های ساختاری این ضرورت، می‌خواهم نکته‌ای را که در بسیاری موارد موضوع بحث و گفتگوی محافل علمی بوده مطرح نموده و موضع خود را درباره‌ی آن مشخص نمایم. یکی از مواردی که همواره در مورد آن اختلاف نظر است، معنا، مفهوم و در نهایت میزان تفاوت دو واژه‌ی کلیدی تحقیق و پژوهش است.

در یک برخورد ساده و بی‌طرفانه می‌توان چنین ادعا نمود که هر دو واژه‌ی تحقیق و پژوهش در یک

معنی و از یک خاستگاه هستند. ریشه‌ی مفهومی هر دوی آنها چیزی نیست جز، جستجو کردن، کنکاش نمودن و تلاش برای یافتن اصل، بنیان و معنای هر مفهوم و پدیده. اما با اندکی دقت و حساسیت ادبی می‌توان رویکردی دیگر به آن را این‌گونه طرح کرد، تحقیق که واژه‌ای عربی می‌باشد از خانواده‌ی حق و حقیقت است و همان‌گونه که می‌دانیم، حق به معنای مطلق در انحصار ذات مقدس الهی بوده و بر طبق آنچه در کتب آسمانی، قرآن، احادیث و روایات بسیار آمده، دستیابی و درک آن مستلزم بهره‌مندی از قدرتی ماورایی و توفیقی الهی است که نصیب خواص، مقربین و انبیاء می‌گردد. بدین ترتیب دستیابی به حقیقت از طریق روش‌های مادی، قوانین زمینی و اصول مدون شده‌ی انسانی امری محال به نظر می‌رسد. در این میان اما پژوهش که تعبیری پارسی و تاحدی ملموس‌تر با ذات مادی و انسانی است نیز همان هدف دستیابی به اصل و ریشه‌ی معانی را در نظر دارد و به کنکاش، جستجو و پژوهیدن برای دستیابی به پاسخ پرسش‌های بشری مشغول است. شاید با این وصف بتوان ادعا نمود؛ روشی که ما در علوم انسانی از آن به روش تحقیق یاد کرده و در محیط‌های آموزشی و دانشگاهی مدعی آن هستیم، بیشتر روش و طریق چگونه پژوهیدن است تا چگونه به حق و حقیقت رسیدن. از سوی دیگر روش دستیابی به حقیقت به حدی از عرفان، سلوک و شهود نیازمند است و در نهایت اکتساب آن در این چند برگ و چند کتاب امری محال به نظر می‌رسد، اما شاید بتوان ارائه‌ی طریقی برای درست جستجو کردن را در ادعای این متون جای داد و از آن دفاع کرد.

نکته‌ی دیگر آن که اگر هدف اصلی از زندگی انسان طبق آموزه‌های دینی، اخلاقی و تربیتی که در ادیان توحیدی از جمله اسلام به آن تأکید و سفارش شده را دستیابی به کمال و سعادت و نعمت تفکر و اندیشه را مناسب‌ترین و بهترین ابزار برای دستیابی به این آرمان بدانیم، بعید و دور از انتظار نیست که تمام پژوهش‌ها، اندیشه‌ها و تعقل بشر در طول تاریخ و تمامی دانشی که انسان از ابتدا تاکنون به آن‌ها دست یافته و رازهای بسیاری که بر او مکشوف و روشن گردیده نتیجه‌ی بهره‌گیری از همین هدف باشد که دانش بشری کلید فتح حقیقت است و ابزاری برای سعادت و کمال انسانی، دستیابی به آن چه بشر به آن وعده داده شده، یعنی قرار گرفتن در جایگاه حقیقی خود در دو جهان، یا همان «اشرف مخلوقات» که تحسین آفریدگار را در زمان آفرینش و صنع بشر برانگیخت و به خود تبارک الله احسن الخالقین گفت.

یا همان‌گونه که از شاعر نامدار پارسی فردوسی بزرگ شنیده‌ایم:

به زیر آوری چرخ نیلوفری را

درخت تو گر بار دانش دهد

یا به قول سعدی شیرین سخن:

ز دانش دل پیر برنا بود

توانا بود هر که دانا بود

بر اساس همین منطق نیز نام این کتاب «پژوهش، حقیقت دانش» انتخاب شده است. چرا که حقیقت و اصل و ریشه‌ی دانش بشری، تفکر کردن، جستجو کردن، پژوهیدن و دستیابی به راز و رمزهای بیشمار است که انسان باید برای رسیدن به سعادت ابدی خود، آن‌ها را بکار گیرد. این آرمان و هدفی است که تمامی نظام‌های آموزشی از سطوح ابتدایی تا مقاطع عالی و تکمیلی در نظر دارند و اصول اجرایی و ساختاری خود را در نهایت بر بنیان «کشف حقیقت» استوار نموده‌اند. حقیقتی که انسان را به سعادت، کمال، فضیلت و نیک‌بختی رهنمون است. در سنگ نوشته‌ها و الواح کشف شده در بین‌النهرین، مربوط به اولین نظام نامه‌های آموزشی و تربیتی شناخته شده در جهان، به نقل از معلمی سومری به شاگرد خود، از اهداف آموزشی چنین یاد شده است:

«ای جوان اکنون که سخنان مرا از یاد نبردی و پندهای مرا به گوش دل نیوشیدی، باشد که در فن دبیری مقامی والا یابی و آن‌چنان ورزیده و پخته‌دست گردی تا راهبر همگان و سرور یاران شوی، در میان همشاگردان والاترین پایه را احراز کنی، تو کارهای مدرسه را به خوبی انجام داده‌ای و در زمره‌ی اهل علم و فضیلت در آمده‌ای» (کریمز، ۱۳۴۰، ۲۵). با این عبارات سرشار از شوق و امید، می‌توان استنباط نمود که عمده اهداف مورد نظر نظام‌های آموزشی از آغاز تا کنون، بالا بردن سطح فرهنگ و دانش فنی و حرفه‌ای برای خدمت به اجتماع، خانواده و بهبود وضع زندگی شخصی بوده و هست. مفهومی که شاید بتوان آن را با مفهوم سعادت‌ی که بشر در طول تاریخ به دنبال جستجوی آن بوده هم‌تکرار دانست.

کتاب حاضر قصد دارد تا با معرفی معنا و مفهوم علم و دانش نزد بشر و همچنین معرفی سیر تحول و شکل‌گیری نظام‌های آموزشی به خصوص در تاریخ ایران، مقدمه‌ای برای ورود به مبانی و الفبای پژوهش را ایجاد نموده و ارزش دانش و پژوهش را در کنار یکدیگر مطرح و به آن تأکید نماید. به این منظور کتاب «پژوهش حقیقت دانش» در چهار فصل تدوین گردیده است، که ضمن ارائه‌ی مفاهیمی مستقل هدفی مشترک را نیز در تداوم یکدیگر پی می‌گیرند.

**فصل اول:** به دلیل ارزش و اهمیت علم و دانش در روند شکل‌گیری تاریخ و سعادت بشری به جستجوی اهمیت و معنای علم و دانش پرداخته و در آن میان به نحوی مختصر و فهرست‌گونه، تاریخ شکل‌گیری اولین نظام‌های تعلیم و تربیت، آموزش و پژوهش به خصوص در ایران پیش و پس از اسلام بررسی شده است. در ادامه‌ی این فصل همچنین انواع دانشگاه‌ها و الگوهای آموزشی قدیم و جدید در شرق و غرب مورد تدقیق و تطبیق قرار گرفته و به نیازهای علمی و پژوهشی بشر معاصر در جریان پدیده‌ی جهانی شدن توجه شده است.

**فصل دوم:** به معرفی انواع روش‌های پژوهش در حوزه‌ی علوم انسانی پرداخته و برای بهره‌گیری هرچه بیشتر

دانشجویان رشته‌ی هنر که مخاطبین اصلی این کتاب پیش‌بینی شده‌اند، از مثال‌ها و نمونه‌هایی آشنا در این حوزه استفاده شده است. در این میان همراه با شیوه‌های مربوط به گزارش‌نویسی، مقاله‌نویسی، تنظیم طرح‌نامه و شیوه‌ی نگارش پایان‌نامه به خصوص برای مقاطع کارشناسی ارشد دانشجویان رشته هنر مطالب و مثال‌هایی نیز ذکر گردیده است.

**فصل سوم:** برای درک بهتر روند تحلیل یک تحقیق کمی به نمونه‌ای تجربی از یک شیوه‌ی میدانی در رشته‌ی هنر اشاره شده که در آن روش‌های تنظیم پرسش‌نامه، اعتبارسنجی، جامعه‌ی آماری، نمونه‌گیری و چگونگی تحلیل یافته‌ها از طریق نرم‌افزارهای کامپیوتری در مثالی کاملاً واضح و واقعی آمده است.

**فصل چهارم:** به مباحث تکمیلی، از جمله مراحل دفاع از پایان‌نامه آیین نگارش و یا، چگونگی مکاتبات اداری با سردبیر و مدیر مسئول نشریات و ... برای چاپ مقالات پژوهشی پرداخته شده است.

در انتها ذکر مجدد این نکته را ضروری می‌دانم که تمامی مفاهیم و دانش یاد شده در این کتاب چیزی نیست، جز اندوخته‌هایی که از استادان، اندیشمندان و پژوهشگران پیش از خود دریافتم و آنها را در کنار تجربیات دوران تدریس در دانشکده‌های هنری، به مجموعه‌ای برای بهره‌برداری دانشجویان هنر، به صورت کتابی که در دست دارید، جمع و تألیف کرده، امیدوارم که مفید فایده قرار گیرد. این کتاب تنها مقدمه‌ای برای آشنایی با مبانی و ضرورت‌های اولیه روش تحقیق در رشته‌ی هنر (هنرپژوهی) می‌باشد.